

PREOBRAZBA VELENJA: UVODNE MISLI IN PREDSTAVITEV KONCEPTA KNJIGE »VELENJE, INDUSTRIJSKO MESTO V PREOBRAZBI«

dr. David Bole

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Geografski inštitut Antona Melika
david.bole@zrc-sazu.si, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2773-0583>

DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_01

UDK: 911.375(497.4Velenje)

IZVLEČEK

Preobrazbe Velenja: uvodne misli in predstavitev koncepta knjige »Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi«

Po gospodarskih kazalnikih ima Velenje uspešno, izvozno usmerjeno gospodarstvo z visoko dodano vrednostjo na zaposlenega. A kot vsa industrijska mesta v Evropi, je Velenje zelo ranljivo. Ta knjiga želi osvetliti vidike preobrazbe Velenja v preteklosti, sedanjosti in prihodnosti ter pripraviti pregled razvojnih dejavnikov Velenja. Poudarek je na družbenih, kulturnih, prostorskih, okoljskih, gospodarskih in drugih vidikih mestnega razvoja ter kritičnem ovrednotenju bodočih razvojnih virov. Drugi poudarek je na izvornosti in posebnosti določenih aktivnosti in pojavov, ki pripomorejo k večji ustvarjalnosti in prožnosti Velenja. Uvodnim razmišljanjem sledi predstavitev 16 raznolikih prispevkov v knjigi, ki kritično vrednotijo sedanje in prihodnje razvojne vire Velenja in njegove okolice. Iz vseh prispevkov razberemo dve glavni sporočili: pomen uporabe lastnih (endogenih) razvojnih virov in participativnega načina odločanja v prihodnje.

KLJUČNE BESEDE

industrijsko mesto, postindustrijski razvoj, Velenje, Slovenija, ranljivost, prožnost, geografija

ABSTRACT

Transformations of Velenje: introductory thoughts and concept presentation of the book »Velenje, an industrial city in transformation«

According to economic indicators, Velenje has a successful, export-oriented economy with high added value per employee. But like all industrial cities in Europe, Velenje is very vulnerable. This book seeks to shed light on the aspects of Velenje's transformation in the past, present and future. The purpose of the book is to provide an overview of Velenje's developmental factors. Emphasis is placed on social, cultural, spatial, environmental, economic and other aspects of the city, as well as a critical evaluation of future development resources and their actions. The second emphasis is on the originality and specificity of certain activities and phenomena that contribute to greater creativity and resilience of Velenje. We present 16 diverse contributions to the book that critically evaluate the current and future developmental resources of Velenje and its surroundings. Two main messages emerge from all the contributions: the importance of using our own (endogenous) development resources and a participatory way of making decisions in the future.

KEY WORDS

industrial city, post-industrial development, Velenje, Slovenia, vulnerability, flexibility, geography

1 Uvod

Velenje je posebno mesto. Prebivalci izven Šaleške doline ga večinoma poznajo kot »socialistično mesto«, »modernistično mesto«, »premogovniško mesto« ali »industrijsko mesto«. A vse te oznake še zdaleč niso dovolj, da opišejo vso raznovrstnost, ki jo mesto nosi s seboj iz svoje kratke zgodovine in jo prenaša v sedanost. Dejstvo je, da bi Velenju lahko dali še veliko več oznak: »vrtno mesto«, »mesto ekoloških gibanj«, »mesto jezer«, »multietnično mesto«, »ranljivo mesto«, »solidarno mesto«, »mesto na vodi«, »mesto mladih« ... To so le nekatere izmed oznak, ki bi jih lahko prepoznali v prispevkih te monografije.

Pretekle, zlasti geografske analize, so poudarjale predvsem gospodarsko moč Velenja, ki je nesporna. V eni izmed novejših raziskav je Velenje prepoznano kot izvozni motor Slovenije in je uvrščeno v tip mest, poimenovanih »industrijski zmagovalci« (Bole in sodelavci 2019a, 2019b). Po gospodarskih kazalnikih Velenje označuje uspešno, izvozno usmerjeno gospodarstvo z visoko dodano vrednostjo na zaposlenega. Hkrati pa ga označuje tudi zaprto zaposlitveno okolje z nizkim deležem dnevnih vozačev iz okoliških občin, kar je slovenska posebnost (Bole in sodelavci 2020). Za mesto je tako značilna dvojnost: po eni strani odprtost v svet zaradi izvozno usmerjenega lokalnega gospodarstva in multietnične sestave prebivalstva; po drugi strani pa zaprtost v smislu slabega pretoka delavcev, nizke stopnje mobilnosti in nekaterih vidikov mentalitete prebivalstva. A kot vsa industrijska mesta v Evropi je Velenje zelo ranljivo. Globalne družbenoekonomske razmere z deindustrializacijo in terciarizacijo (Nared in sodelavci 2020), menjave v lastniški strukturi podjetij, spremembe v proizvodnih odnosih, demografske, okoljske in politične krize so le nekateri najpogostejše omenjeni dejavniki preobrazbe podobnih mest po Evropi ter širše. Po zaslugi nekaterih teh dejavnikov se Velenje pogosto omenja v dnevnem časopisju in odstira težave, za katere še nimamo pripravljenih rešitev.

Ta knjiga želi osvetliti zgoraj omenjene vidike preobrazbe Velenja v preteklosti, sedanosti in prihodnosti. Povod za nastanek knjige je delo raziskovalcev iz Geografskega inštituta Antona Melika ZRC SAZU, ki so v okviru projekta BRIGHT FUTURE (2019) preučevali alternativne vidike razvoja malih in srednje velikih industrijskih mest po Evropi. Temeljna ideja projekta je namreč bila, da industrijska mesta niso nujno povržena propadanju, degradaciji in neizogibni preobrazbi v nekaj »drugega«. Nasprotno, industrijska mesta lahko zaradi svoje bogate industrijske tradicije in edinstvene zmesi družbenih, kulturnih in gospodarskih odnosov tlakujejo povsem svojo razvojno pot. To edinstvenost Velenja in njemu podobnih mest obravnavamo kot prednost in tudi kot podlago za oblikovanje novih endogenih razvojnih konceptov. Zato smo k pisanju prispevkov povabili širok spekter ljudi, ki odpirajo raznovrstne teme tako s časovnega vidika (vse od zgodovine nastanka mesta, do sedanjih in prihodnjih procesov), kot z vidika različnih raziskovalnih področij (od geografije, arhitekture, varstva okolja, turizma ...). Velik poudarek v knjigi namenjamo prebivalkam in prebivalcem Velenja, ki so nosilci endogenih industrijskih vrednot in njene kulture, manj pa gospodarskim subjektom, ki so običajno v središču tovrstnega raziskovanja.

Namen knjige je pripraviti pregled razvojnih dejavnikov Velenja. Obravnavani so družbeni, kulturni, prostorski, okoljski, gospodarski in drugi vidiki mesta ter kritično ovrednotenje prihodnjih razvojnih virov ukrepov. Poseben poudarek je na izvornosti in posebnosti določenih procesov in pojavov, ki lahko pripomorejo k večji ustvarjalnosti in prožnosti Velenja v prihodnje.

2 Pregled vsebine knjige

Obvezen zgodovinski pregled začenja Gašperič (2020), ki izpostavlja najpomembnejše pretekle dogodke – od prvih srednjeveških naselbin do skromnih začetkov rudarjenja pred 2. svetovno vojno in oblikovanja sodobnega mesta, kot ga poznamo danes. Topole (2020) prav tako izpostavlja zgodovinske okoliščine Velenja, a se osredotoča na naravne in družbene prvine, ki omogočajo poselitev in razvoj

infrastrukture v mestu in okolici. Na izjemno pokrajinsko raznolikost v Mestni občini Velenje opozarjata Perko in Hrvatini (2020) ter ji pripisujeta veliko razvojno prednost in velik turistični, rekreacijski in bivalni potencial. Bole in Nared (2020) postavljata Velenje v širši kontekst urbanega omrežja Slovenije in ugotavljata izjemen (nad)nacionalen gospodarski pomen mesta, ki pa je podopremljeno z vidika funkcij splošnega pomena in zato spada med šibkejša regionalna središča. Goluža in Ostruh (2020) obravnavata prometni položaj Velenja in izpostavljata vse prednosti pa tudi nekatere nevarnosti izgradnje 3. razvojne osi mimo mesta ter poudarjata pomen bolj trajnostnih oblik mobilnosti. Poles (2020) nudi edinstven pogled na ikonično arhitekturo mestnega središča Velenja in na sedmih primerih modernističnih stavb predlaga bodisi »doris« izgubljenih elementov bodisi »izbris« odvečnih elementov prostora. Pipan (2020) na edinstven način predstavlja moč in ranljivost velenjskega gospodarstva na osnovi intervjuvanja predstavnikov večjih in manjših podjetij v občini, kjer kot glavni izziv za prihodnost vidi v nujni diverzifikaciji gospodarstva, ki trenutno temelji na dveh večjih zaposlovalcih. Kozina (2020) na podlagi intervjujev s prebivalci Velenja ugotavlja, da ima mesto izjemen človeški in družbeni potencial ravno zaradi številnih pozitivnih vrednot, kot so tovarištvo, enakost, večkulturnost, medsebojno spoštovanje in solidarnost, ki so lahko podlaga nadaljnjemu razvoju mesta. Kumer (2020) na podlagi študije materialnih in nematerialnih simbolov mesta (semiotike) ugotavlja, da je odnos do socialistične in industrijske dediščine mesta večinoma pozitiven, kar odseva tudi v določeni meri »nostalgije« in idealiziranja preteklosti. Tiran (2020) v svojem prispevku preuča pretekle in trenutne družbene inovacije v mestu in ugotavlja, da je sposobnost družbenega inoviranja visoka in jo je treba spodbujati, saj je v preteklosti že pomagala pri soočanju z različnimi družbenoekonomskimi in okoljskimi krizami. Rezman (2020) predstavi svoje videnje, kako je nastalo ekološko protestno gibanje, ki je močno pripomoglo k nastanku sodobnega, čistejšega, družbeno-politično kritičnega in kulturno aktivnejšega mesta in njegove okolice. Kozina in Halilović (2020) pišeta o še eni družbeni inovaciji v Velenju, to je razvoju urbanega vrtičkarstva, zlasti območja Kunta Kinte, ki pozitivno vpliva na prostorski in družbeni razvoj mesta. Šterbenk, Ževart in Lenart (2020) analizirajo potencial Šaleških jezer, osvetljujejo proces njihove preobrazbe iz degradiranega območja v enega ključnih strebrov razvijajoče se turistične destinacije ter hkrati opozarjajo na dejavnike prihodnjega razvoja pojezerja. Smrekar in sodelavci (2020) še natančneje opredeljujejo glavni turistični potencial Velenja – socialistično dediščino in njene vrednote, analizirajo obstoječo ponudbo in predstavljajo primera dobrih praks podobnih območij v Evropi (Bochum in Ötztal), ki bi lahko pripomogla k večji privlačnosti za obiskovalce. Zorn, Tiran in Breg Valjavec (2020) pišejo o prostorski preobrazbi Velenjske kotline zaradi premogovništva, ne le o širjenju jezerskih površin, ampak tudi o drugih pokrajinskih učinkih, kot sta erozija in ugrezjanje površja. Repolusk (2020) postavlja pod vprašaj koncept »mesta mladih«, saj je trenutna demografska slika mesta dokaj slaba, demografske projekcije za prihodnost pa tudi niso ugodne.

3 Prožno in ustvarjalno Velenje

Brez dvoma je Velenje pred eno večjih prelomnic: tu so gospodarska negotovost, zapiranje premogovnika, neznani lastniki največje tovarne, načrtovana gradnja nove cestne povezave, stara okoljska bremena, medetnična trenja, demografske spremembe ... Omenjeni procesi niso značilni samo za Velenje, ampak so večinoma globalni in vplivajo tudi na druge kraje tako v Sloveniji kot v tujini. Na državni, regionalni in lokalni ravni nastajajo strategije, ki bi mesto pripravile na omenjene izzive in ga naredile bolj prožnega. V takšnih razmerah se odločevalci in načrtovalci pogosto poslužujejo strategij, kopiranih od drugih, manj ali povsem neprimerljivih mest ali regij. Ta knjiga je zato tudi klic, da mesto Velenje (ponovno) najde lastne, endogene vire, ki lahko postanejo motor nadaljnjega razvoja. Mesto na globalne dejavnike pač ne more vplivati, lahko pa vpliva na to, kako se na njih odziva (koncept prožnosti). To pa se zgodi lahko le tako, da se v javno razpravo vključi vse prebivalke in prebivalce občine, da sprejemanje temeljnih razvojnih smeri poteka čim bolj participativno, »od spodaj navzgor«.

Prispevki te knjige obravnavajo različne plati razvoja mesta, tako vsebinsko kot časovno. Mnogi prispevki obravnavajo doslej slabše osvetljene vidike, ki jih občinske strategije in načrtovalski dokumenti le redko opazijo, na primer urbano vrtničkarstvo, družbena angažiranost prebivalstva (ekološka gibanja), industrijske vrednote in kultura, družbene inovacije, pokrajinska raznolikost ... Velika dodana vrednost teh raznolikih prispevkov je v tem, da poudarjajo izvirnost in edinstvenost Velenja in njegove neposredne okolice ter gradijo pozitivno in objektivno sliko, temelječo na človeških, družbenih, kulturnih in prostorskih virih mesta.

Če je namen knjige pregled razvojnih dejavnikov Velenja ter kritično ovrednotenje prihodnjih razvojnih možnosti, menim, da je namen večinoma dosežen. Ključni sporočili sta naslednji:

1. Pri razvoju je treba upoštevati lastne, endogene vire. Glavni vir je zagotovo zgodovina, to je industrijska tradicija in vrednote, izhajajoče iz obdobja nastanka mesta (tovarištvo, medkulturno sožitje, solidarnost, kakovost bivalnega okolja ...). Te vire je treba uporabiti za diverzifikacijo gospodarstva (»zelena energetika«, okoljski inženiring, turizem ...), predvsem pa za družbeno-kulturni razvoj (nadaljnje spodbujanje mladinskih gibanj, prostovoljstva, kulturnih aktivnosti, medetničnega in medgeneracijskega dialoga).
2. Prav te vrednote in viri so lahko tudi razvojna ovira, če se ne upošteva raznolikosti mnenj in če lokalno prebivalstvo ne sodeluje v procesih načrtovanja. V tesno povezanih skupnostih, še posebej tistih z dolgoletno premogovniško tradicijo, lahko prihaja do elitizma in »zapiranja« navznoter. Zato bo participativno in vključujoče odločanje v prihodnosti še posebej pomembno.

4 Zahvala

Prispevek temelji na mednarodnem projektu BRIGHT FUTURE, ki ga sofinancirata Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (H6-8284) in Obzorje 2020 v okviru programa JPI Urban Europe.

Zahvaljujem se Mestni občini Velenje, ki je pri prijavi podprla omenjeni projekt, ter številnim Velenčankam in Velenčanom, ki so sodelovali v raziskavi kot aktivni udeleženci. Dodatno bi se rad zahvalil udeležencem treh delavnic, ki so potekale v Vili Rožle v letih 2018 in 2019, za usmerjanje, deljenje lokalnega znanja in izkušenj ter sprejetje v lokalno skupnost. Posebna zahvala gre Bojani Špiegel in Medobčinski zvezi prijateljev mladine Velenje za gostovanje v njihovih prostorih in pisatelju Petru Rezmanu za pisanje iskrih besedil na temo Velenja.

5 Viri in literatura

- Bole, D., Kozina, J., Tiran, J. 2019a: (Ne)uspešnost slovenskih industrijskih mest. Demografske spremembe in regionalni razvoj, Regionalni razvoj 7. Ljubljana.
- Bole, D., Kozina, J., Tiran, J. 2019b: The variety of industrial towns in Slovenia: a typology of their economic performance. Bulletin of Geography. Socio-economic Series 46. DOI: <https://doi.org/10.2478/bog-2019-0035>
- Bole, D., Goluža, M., Tiran, J., Kumer, P., Topole, M., Nared, J. 2020: The Settlement System in Slovenia. The Geography of Slovenia. World Regional Geography Book Series. Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-14066-3_11
- Bole, D., Nared, J. 2020: Velenje v mednarodnem in slovenskem kontekstu. Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_05
- BRIGHT FUTURE – Bright Future for Black Towns. JPI Urban Europe project. Ljubljana, 2019. Medmrežje: <https://giam.zrc-sazu.si/sl/bright-future#v> (13. 12. 2019).

- Gašperič, P. 2020: Zgodovina Velenja. Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_02
- Goluža, M., Ostruh, K. 2020: Velenje – idealno mesto z izzivi na področju prometa. Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_06
- Kozina, J. 2020: Vrednote industrijskega mesta v post-socialističnem kontekstu. Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_09
- Kozina, J., Halilović, N. 2020: Urbano vrtničkarstvo kot tradicija in družbena inovacija v Velenju. Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_13
- Kumer, P. 2020: Znaki in simboli socializma in industrije v Velenju. Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_10
- Nared, J., Bole, D., Razpotnik Visković, N., Tiran, J. 2020: Slovenian Economy. The Geography of Slovenia. World Regional Geography Book Series. Cham. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-14066-3_12
- Perko, D., Hrvatin, M. 2020: Pokrajinska raznolikost Mestne občine Velenje. Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_04
- Pipan, P. 2020: Moč in ranljivost velenjskega gospodarstva. Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_08
- Poles, R. 2020: Z radirko skozi mesto: kaj je še ostalo od mesta moderne? Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_07
- Repolusk, P. 2020: Demografska analiza Mestne občine Velenje: »mlado mesto« Velenje. Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_17
- Rezman, P. 2020: Ekološko protestno gibanje Velenjske kotline. Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_12
- Smrekar, A., Polajnar Horvat, K., Apih, J., Smrekar Apih, F. 2020: Ohranjanje vrednot socialistične zgodovine skozi turistično ponudbo. Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_15
- Šterbenk, E., Ževart, M., Lenart, F. 2020: Šaleška jezera kot realna razvojna možnost na področju rekreacije in turizma ob upoštevanju okoljskih omejitev. Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_14
- Tiran, J. 2020: Družbene inovacije v mestu – rešitve za negotovo prihodnost? Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_11
- Topole, M. 2020: Velenje: naravne in družbene razmere ter poselitve in promet. Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_03
- Zorn, M., Tiran, J., Breg Valjavec, M. 2020: Pokrajinska preobrazba Velenjske kotline zaradi pridobivanja lignita. Velenje, industrijsko mesto v preobrazbi, CAPACities 4. Ljubljana. DOI: https://doi.org/10.3986/9789610502623_16